

4. Závěr

Základním problémem při tvorbě předkládaného materiálu byla otázka, **jak definovat venkovský prostor**. Může to být neurbanizované území, složené z jednotlivých sídel, obce venkovského (neměstského) charakteru, venkovské regiony (okresy). Jsou možné i další přístupy. Stručně řečeno je možno zvolit řadu variant od té nejjednodušší (městský prostor představuje pouze Praha a vše ostatní je venkov) až po územně nejpodrobnější, kdy bychom mohli vycházet z charakteristik jednotlivých základních sídelních jednotek (ve městech urbanistických obvodů) a struktury a životního stylu obyvatelstva v nich žijících. V takovém případě bychom však značně ochudili datovou základnu pro statistické vyhodnocení postavení venkovského prostoru a jeho srovnání s prostorem městským. Prakticky jediným zdrojem dat by pak byly výsledky sčítání lidu, domů a bytů (SLDB), které naposledy proběhlo v České republice v roce 2001 a je organizováno pravidelně v desetiletých intervalech.

V zájmu zachování co nejširší datové základny pro hodnocení jsme zvolili jako **základní statistickou jednotku obec**, samozřejmě s tím vědomím, že její území není v naprosté většině případů homogenní. Především na okrajích větších měst jsou území, ve kterých lidé žijí venkovským stylem života. Přesto jsou započtení v rámci celé obce do měst. Naopak existují menší obce, především v okolí velkých měst, ve kterých lidé žijí převážně městským stylem života. Ty ve většině variant započítáváme do venkovského prostoru. Výjimku tvoří 6. varianta, kdy jsme do měst započítali i obce ležící v zázemí krajských měst (jako největších center).

Další možností je rozlišovat **větší regiony** (například okresy) na městské a venkovské, a to podle podílu obyvatelstva v obcích příslušného charakteru. Jedná se o okresy výrazně venkovské (více než 50 % venkovského obyvatelstva), převážně venkovské (37,5 až 50 %), smíšené (25 až 37,5 %), převážně městské (15 až 25 %). Přitom za venkovské obyvatelstvo je považováno obyvatelstvo obcí s hustotou menší než 100 obyvatel na km². Při takovéto klasifikaci vycházejí v našem kraji jako smíšené okresy Kroměříž a Vsetín, jako městské okresy Zlín a Uherské Hradiště.

Dále je možno vymezit **oblasti s méně příznivými podmínkami** pro tzv. „udržitelný život“, danými nízkou zalidněností území a velkou vzdáleností od rozvojových center. Pro vymezení území s méně příznivými podmínkami rozvoje je užívána hodnota zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km². Méně zalidněné venkovské obce představují ve Zlínském kraji 59 obcí, tedy zhruba asi 19 % z celkového počtu obcí v kraji. Žije v nich přes 24 tis. obyvatel (4,1, % obyvatelstva kraje). Všechny tyto obce mají do 1 tis. obyvatel, jedinou výjimkou je obec Velké Karlovice, která má 2 600 obyvatel.

Na nižší zalidněnosti se bezesporu podílejí i přírodní podmínky (zastoupení hor, lesnatost). Ve Zlínském kraji jsou takové oblasti převážně ve vsetínském okrese. V něm pokrývají lesní pozemky 54 % z celkové výměry okresu. K tomu je nutné také připočítat i 14 % orné půdy, která také není zalidněná. Okres Vsetín má z okresů kraje nejmenší podíl zastavěné plochy (1,4 %). I když je hustota obyvatel je ve vsetínsku z okresů kraje nejnižší (128 obyvatel/km²), určitě se nedá považovat za nízkou. Ani vsetínsko nelze tedy zařadit mezi oblasti s méně příznivými podmínkami. Obdobná situace jako ve vsetínském okrese je v kroměřížském okrese. Na rozdíl od vsetínska sice má z okresů kraje nejmenší podíl zalesněných pozemků, má však z celkové plochy okresu největší podíl zemědělské (61,4 %) i orné (52,4 %) půdy. Zastavěná plocha zde činí 1,9 % a hustota obyvatel je 135.

Okresy Uherské Hradiště a Zlín jsou co do celkové výměry srovnatelné. Lesních pozemků má zlínský okres více, uherskohradištský má zase více zemědělské i orné půdy. Zastavěná plocha u obou okresů zabírá 2 % z jejich celkové výměry. V okrese Uherské Hradiště je hustota 145 a Zlín 187 obyvatel/km². Žádný z okresů Zlínského kraje tedy rozhodně nepatří do skupiny oblastí s méně příznivými podmínkami. S přihlédnutím na možné ovlivnění životního prostředí to tedy nebude jednoduché, neboť vysoká hustota obyvatel je pro ekologii zátěží. Na druhé straně však znamená pro obyvatele v mnohém lepší životní podmínky a snazší zkvalitňování technické i občanské vybavenosti sídel.

V předkládaném materiálu jsme vymezili **šest různých variant venkovského prostoru**. Jednalo se jak o vymezení administrativní (obce bez statutu města ve variantě 4 nebo obce, které nejsou sídlem pověřeného obecního úřadu ve variantě 5), tak o vymezení na základě počtu obyvatel a hustoty obyvatelstva v dalších variantách. V poslední variantě jsme zahrnuli do městského prostoru zázemí krajských měst. Toto zázemí jsme vymezili kruhem o předem stanoveném poloměru (podle počtu obyvatel centrálního města).

Ve Zlínském kraji dle jednotlivých variant vymezení žije na venkově 163 tis. až 253 tis. obyvatel, což představuje přibližně 28 až 43 % obyvatel kraje. Podíl venkovského obyvatelstva je tedy zhruba o 3 až 9 procentních bodů vyšší než je celostátní průměr. Na základě tohoto ukazatele je možno kraj považovat za více venkovský než je průměr České republiky. Rozloha takto vymezeného venkova dosahuje 2,3 až 3,0 tis. km², což je zhruba 67 % celkové plochy kraje. Ve srovnání s průměrnými republikovými podíly jsou krajské podíly podle zvolené varianty nižší od 1,5 do 16,0 procentního bodu. Z celkového počtu 304 obcí jich

Ize 235 až 279 považovat za venkovské. Podíl venkovských obcí se tedy pohybuje kolem 85 % a je o 1,0 až 8,4 procentního bodu nižší než je podíl venkovských obcí podle příslušných variant v České republice.

Pro **poměření postavení venkovských a městských oblastí** ve Zlínském kraji a v celé České republice s určitou možností charakteristiky vývoje tohoto postavení jsme vybrali statistické ukazatele z několika základních oblastí. Přitom jsme se museli soustředit pouze na ukazatele, jejichž hodnoty jsou známy a relevantní až do úrovně jednotlivých obcí, abychom z nich mohli propočítat charakteristiky jednotlivých variant venkovského a městského prostoru.

V demografické oblasti jsme pro charakteristiku rozdílů venkovských a městských oblastí vybrali pět ukazatelů. Jedná se jednak o ukazatele pohybu obyvatelstva, které jsme vypočetli jako roční průměry za roky 2000 až 2006, abychom vyloučili náhodné vlivy na hodnoty těchto ukazatelů, a jednak o porovnání věkové struktury obyvatelstva k 31. 12. 2006.

V letech 2000 až 2006 se ve všech variantách vymezení venkovského i městského prostoru v kraji projevoval **úbytek obyvatelstva přirozenou měnou**, i když s různou intenzitou. Úbytek obyvatelstva na venkově byl rychlejší než v městském prostoru kraje a také výraznější ve srovnání s venkovským prostorem celé republiky (mimo variantu 6, ve které byl úbytek obyvatel přirozenou měnou kraje o 0,02 procentního bodu nižší než ve venkovském prostoru ČR). Příznivějších výsledků při srovnání s republikovými hodnotami ukazatele je dosahováno v městském prostoru kraje. Jednak zde dochází k pomalejšímu úbytku obyvatel přirozenou měnou než ve venkovském prostoru kraje a dále také i ve srovnání s průměrem za celý kraj. Také ve variantách 2, 4 a 5 byl úbytek dokonce nižší než ve venkovském prostoru České republiky. K této situaci lze také dodat, že jak v celé republice, tak i ve Zlínském kraji byl od roku 2003 snižující se úbytek obyvatel. V republice byl v roce 2006 zaznamenán dokonce přírůstek obyvatel přirozenou měnou.

Důležitým ukazatelem demografického vývoje je při v podstatě stálé míře úmrtnosti **obecná míra plodnosti**, tedy počet živě narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15 - 49 let. Ve všech variantách je obecná míra plodnosti ve venkovském prostoru Zlínského kraje vyšší než v prostoru městském. Současně je v rámci krajů republiky nejnižší s výjimkou třetí varianty, ve které se na nejnižší příčce umístil Moravskoslezský kraj. I městský prostor vykazuje hodnoty tohoto ukazatele v porovnání s republikovými výsledky jako podprůměrné. Pod průměrnými hodnotami ČR zůstává i celý kraj. Rozdíly mezi jednotlivými variantami vymezení venkova nejsou v kraji příliš výrazné.

Druhou významnou složkou vývoje obyvatelstva je výsledek stěhování. V průměru let 2000 až 2006 došlo ve venkovském prostoru Zlínského kraje k **poměrně výrazným přírůstkům obyvatelstva stěhováním**, naopak v městském prostoru byly zaznamenány úbytky obyvatelstva migrací. Tyto tendence se s různou intenzitou potvrzují ve všech krajích České republiky, kdy dochází k procesu tzv. „suburbanizace“, kdy se lidé z větších měst stěhují do okolních obcí za lepšími podmínkami pro život, klidnějším a zdravějším životním prostředím, pohodlnějším bydlením a podobně. Přírůstky obyvatelstva venkova stěhováním se tedy zřejmě netýkají venkova jako takového, ale určitých oblastí.

Průměrný věk obyvatel venkovského prostoru ve Zlínském kraji se podle jednotlivých variant pohybuje od 39,61 do 39,81 let a ve všech variantách je nižší než v městském prostoru. Rozdíly mezi venkovem a městem jsou malé a pohybují se od 0,51 ve 2. variantě do 0,94 roku ve variantě 5. Ve srovnání s republikovým průměrem je obyvatelstvo zlínského venkova mírně mladší, městské obyvatelstvo naopak slabě starší. Celkově je průměrný věk obyvatel kraje ve sledovaném období lehce pod republikovým průměrem.

Dalším ukazatelem věkové struktury obyvatelstva, který vykazuje větší rozdíly než průměrný věk, je **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje poměr osob v neaktivním věku k počtu osob ve věku aktivním (15 až 64 let). U venkovského prostoru se hodnoty indexu pohybují u variant 1, 2 a 6 kolem 43,03, u variant 3, 4 a 5 okolo 42,8. U městského prostoru jsou hodnoty indexu příznivější a jejich rozdělení podle variant je mírně odlišné od prostoru venkovského, tedy u variant 1, 2, 3 a 6 se pohybuje od 40,40 do 40,52, u variant 4 a 5 jsou hodnoty indexu 40,17 a 40,19. Ve srovnání s průměrem České republiky jsou hodnoty ukazatele na venkově i městě horší. Nepříznivějších výsledků než ve Zlínském kraji bylo dosaženo v městském prostoru Královéhradeckého, Pardubického a Jihomoravského kraje. U venkovského prostoru byl horší pouze kraj Vysočina.

Oblast bydlení je zastoupena dvěma ukazateli bytové výstavby, a to počtem dokončených bytů a jejich průměrnou obytňovou plochou. Pro hlubší charakteristiku této oblasti by bylo možno využít výsledky sčítání lidu, které se však naposledy konalo v roce 2001 a další se připravuje na rok 2011. Počet **bytů dokončených** v letech 2000 až 2006 byl v celém kraji v rámci České republiky podprůměrný (kraj 18,1 bytu na 1 000 obyvatel; ČR 19,6 bytu na 1 000 obyvatel). Rozdíly mezi městským a venkovským prostorem jsou obdobné jako v celé České republice. Vyšší intenzita bytové výstavby byla stejně jako v celé republice na venkově vymezeném všemi variantami. Rozdíly mezi městem a venkovem se v kraji pohybovaly od 1,8

u varianty 2 do 4,0 ve variantě 5. **Průměrná obytná plocha bytů** nabývá ve venkovském prostoru hodnot od 76,7 do 78,4 m² a v městském prostoru je zhruba o 9 m² menší. Při posuzování dosažených hodnot je zřejmé, že relativně nejvyšší hodnoty ukazatel nabyl v městském prostoru ve variantě 2, tedy v obcích s počtem obyvatel do 1 tis. obyvatel a také v obcích do 3 tisíc obyvatel a s hustotou pod 100 osob/m².

V oblasti **trhu práce** musíme vycházet především z výsledků sčítání lidu, protože údaje v ekonomických statistikách jsou běžně zjišťovány výběrovým způsobem s dopočtem z výběrového na základní soubor pomocí matematickostatistických metod a data na nižších územních úrovních nejsou dostatečně reprezentativní. Míra ekonomické aktivity ve Zlínském kraji (60,13 % k 1. 3. 2001) leží o 1,13 procentního bodu pod celorepublikovým průměrem. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 57,90 po 58,49 %. V městském prostoru je míra ekonomické aktivity zhruba o 2 procentní body vyšší (větší rozdíl je v míře ekonomické aktivity žen), rozdíly mezi jednotlivými variantami nejsou příliš významné. Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v počtu obsazených pracovních míst na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 978 obsazených pracovních míst (zhruba jako v průměru ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala v rozmezí 498 až 586 míst, v městském prostoru pak od 1 131 do 1 246. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde do městského prostoru zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací).

Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v **počtu obsazených pracovních míst** na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 978 obsazených pracovních míst (tj. o 17 méně než v průměru za ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala od 498 do 586 míst, v městském prostoru pak od 1 131 do 1 246. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací). Důležitým ukazatelem pro hodnocení venkovského prostoru je **podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu** na celkovém počtu zaměstnaných. V kraji je podíl 4,1 % zaměstnaných v primárním sektoru (dle SLDB) proti republikovému průměru o 0,6 procentního bodu nižší, ve venkovském prostoru se podíl pohybuje od 6,9 % po 7,8 %. V městském prostoru je zaměstnanost v primárním sektoru samozřejmě nižší, představuje podíl 2,2 až 3,0 % z celkového počtu zaměstnaných. Hodnoty podílů v jednotlivých variantách jsou o 4,3 až 4,9 procentního bodu nižší než ve venkovských obcích.

V oblasti **nezaměstnanosti** je nejdůležitějším ukazatelem míra nezaměstnanosti. Zvolili jsme dva způsoby jejího výpočtu, a to registrované uchazeče o zaměstnání k 31. 12. 2006 vztažené jednak k ekonomicky aktivním ze SLDB 2001 a jednak k počtu obyvatel ve věku 18 - 64 let. První způsob výpočtu je oficiálně uznávaný, ale výhodou druhého způsobu výpočtu je, že poměruje údaje ze stejného období, což je důležité především v územích s většími změnami v počtu obyvatel přirozenou měnou nebo stěhováním. **Míra nezaměstnanosti** (počítaná z dosažitelných uchazečů) ve Zlínském kraji (7,87 % ke konci roku 2006) je šestá nejvyšší v mezikrajském srovnání a v porovnání s republikou úrovní je nižší o 0,15 procentního bodu. Ve venkovském prostoru přitom nabývá hodnot od 8,15 % do 9,14 %. V rámci vymezeného městského prostoru je pak míra nezaměstnanosti o 0,6 až 1,7 procentního bodu nižší než v oblasti venkova. **Podíl uchazečů o zaměstnání celkem na obyvatelstvu ve věku 18 - 64 let** k 31. 12. 2006 (6,49 %) se nelišil od republikové úrovně a zaujímal 6. místo mezi kraji. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 6,42 % v páté do 7,14 % ve druhé variantě. Ve všech variantách je na venkově mírně vyšší podíl uchazečů o zaměstnání ve věku 50 a více let, což zřejmě souvisí obtížnějším hledáním volných pracovních míst.

Jako další ukazatel ekonomické sféry jsme zvolili **počet mikropodniků v přepočtu na 1 000 obyvatel ve věku 18 až 64 let**. Ve Zlínském kraji představoval 30 subjektů, což je třetí nejvyšší počet mezi kraji a byl dosažen i v Jihočeském, Královéhradeckém a Libereckém kraji. Počtem 21 - 22 mikropodniků ve venkovském prostoru se kraj řadí mezi sedm krajů s nižším podílem těchto subjektů než je průměr ČR. V městském prostoru je tento ukazatel vyšší o 13 až 14 podniků, což je ovlivněno i tím, že podniky jsou evidovány podle svého sídla a nikoliv podle místa skutečné činnosti.

Dalšími ukazateli, kterými zobrazujeme podmínky pro **ekonomickou činnost na venkově**, jsou podíly zemědělské půdy, lesních pozemků a zastavěných a ostatních ploch na celkové výměře. Jedná se samozřejmě o ukazatele pouze nepřímo vypovídající o postavení a produkci těchto odvětví. Podrobněji se budeme zemědělstvím zabývat v příštím roce, a to na základě výsledků strukturálního šetření v zemědělství, které proběhlo v celé republice na podzim letošního roku.

Pro hodnocení oblasti **infrastruktury a životního prostředí** statistické výkaznictví neposkytuje mnoho relevantních podkladů, které by umožňovaly zobrazovat rozdíly mezi venkovem a městem. Také touto oblastí se budeme podrobněji zabývat v příštím roce. V tomto materiálu jsme jako reprezentanty zvolili **podíl obcí vybavených kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod** a několik údajů o občanské

vybavenosti, které jsou uvedeny v přílohové tabulce č. 1. Městské prostory jsou většinou plně vybaveny (zkoumáme pouze, zda obec je vybavena či nikoliv, přičemž musí být takto vybavena alespoň jedna část obce). V kraji bylo v roce 2006 vybaveno kanalizací s koncovou ČOV celkem 37,2 % obcí (o 0,4 procentního bodu nad republikovým průměrem). Podíl venkovských obcí takto vybavených dosáhl maximální hodnoty v 5. variantě (31,5 %), nejnižší byl ve variantě 1 (25,8 %). V městském prostoru jsou všechny obce takto vybaveny ve variantách 4 a 5.

Pokud se týká srovnání zlínského venkova s venkovským prostorem v ostatních krajích, pak je ve Zlínském kraji nejnižší podíl zaměstnaných v zemědělství a nejnižší počet pracovních míst na 1 000 zaměstnaných. Druhý nejvyšší je index ekonomického zatížení a míra ekonomické aktivity je na zlínském venkově druhá nejnižší mezi kraji.

Existuje samozřejmě mnoho dalších možností vymezení venkova a také další ukazatele, které mohou popisovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem, ale to je již nad rámec předkládaného materiálu a bude se jimi zabývat podrobnější analýza, kterou budeme připravovat v příštím roce. Velmi rádi uvítáme, pokud se odborná i laická veřejnost zapojí do diskuze o variantách i ukazatelích a tím přispěje ke zkvalitnění podkladů pro vyhodnocení rozvoje venkova v našem kraji.